

מאמרי הגות וצפונות בפרד"ס התורה בנעמה ופרשה

מאת
משה בכמה"ר עזרא בצרי

שנת התשפ"ג

פרשת וירא

אוצרות סדום

"מִצְאָתֵי דָוִד עֲבָדֵי בְשֵׁמֶן קֶדְשֵׁי מִשְׁחַתִּיּוֹ"¹
היכן מצאתיו? - בסדום.²

פרשת וירא – שם הפרשה מעיד על התגלות הנראית, ויחד עם זאת נגלה בפרשה גם אור וגם חושך.

'מי העיר ממזרח!' - אברהם היה דומה לשמש העולה וזורחת, ומאירה את העולם. לעומתו לוט, מלשון לוטה בערפל, אור וחושך שולטים אצלו בערבוביא. 'חשך' הוא מלשון לחשוך, כמו:³ 'ולא חשכת את בנך'.

בפרשה נעסוק בגילוי האור הגדול שהיה במקום הנמוך בעולם בסדום, ואיך שיצאו מתוך ההפכה נשמות זוהרות שמהן יוצא אורו של משיח.

בסדום היו אוצרות טבע בצורה נדירה.⁴ אולם האוצר הגדול ביותר שנמצא שם הוא נשמת דוד המלך עליו השלום, שבא מבנות לוט, המציאות 'הנמצאות' בסדום.⁵

וכך מתוארת סדום בספר איוב בפרק מיוחד, פרק כח:

¹ תהילים פט, כא

² מדרש רבה בראשית פרשה מא פסקה ד.

³ בראשית כב, יב.

⁴ "סדום - קרוב לשדה, עמורה - מלשון עומר, דגן, אדמה - העושר המינרלי של האדמה, צבויים, רבים של צבי, עולם החי, הכל היה מצוי שם". רש"י הירש. ומהמדרש נראה להיפך שעמק השדים על שם סדום. (מדרש 'לקח טוב' הובא ב'תורה שלמה' בראשית יד אות יט).

וג' שמות נקראו לו, עמק השדים, עמק שוה, עמק סכות הוא ים המלח. גם בתיבת 'סכות' הס' סוככת כסוגרת. ועיין בספר 'חן מקום' 130 במאמר על סכות.

אמר רבי אייבו, לא היו שם אלא צנורות היאורים ונתבקעו ונעשו ים. (בראשית רבה מב, ה).

⁵ בראשית יט, טו: "וּכְמוֹ הַשֶּׁחַר עָלָה וַיֵּאֱצִיּוּ הַמֶּלָאכִים בְּלוֹט לְאִמֵּר קוּם קַח אֶת אִשְׁתְּךָ וְאֶת שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ הַנְּמַצָּאֹת פֶּן תִּסָּפֵה בְּעוֹן הָעִיר".

ובמדרש רבה שם: 'היה צאן ובקר ואהלים' - רבי טוביה בר יצחק אמר, שני אהלים, רות המואביה ונעמה העמונית. וכן 'קום קח את אשתך ואת שתי בנותיך הנמצאות', רבי טוביה בר רבי יצחק אמר, ב' אוהלים. רבי יוסי ברבי יצחק אמר שתי מציאות - רות המואביה ונעמה העמונית. וסופי התיבות: 'שתי בנותיך הנמצאות פן' עולים בגימטריה 480 כגימטריה של תל"ם, ששמה של רות נגזר מכך יצא ממנה דוד שריוהו לקדוש ברוך הוא בשירות ותשבחות. וכן סופי תיבות ואת שתי בנותיך הנמצאות פן, בגימטריה דו"ד במילוי דל"ת ו"ו דל"ת - 880.

וכתוב בספר 'עשרה מאמרות' - מאמר העיתים - סימן יט:

"נמצאות. והמשיח היוצא מהם הוא מציאה ועקרב בהיסח הדעת, בלא הזמנה מושלמת כפי הראוי לדור שבן דוד בא שיהא כולו זכאי. ויועיל אז היותו נולד משרש החצונים שלא יקטרגו עליו להזכיר עונות ראשונים, וגם הנה קליפה קשה של עמון ומואב היתה לו בסוד עקרב שפירושו מעיק רב בשתים דעות כמאמרם ז"ל דמחי בתר דמחי. והוצרך צירוף אחר קודם שיצא לאויר העולם בקדושה ובטהרה. ואם יבא בדור שכולו חיבב וכתב זאת לדור אחרון בסוד מציאה ועקרב הן הם חבלי משיח".

וכתב הרוקח שיש רמז בפסוק: 'עד מי לך פה' שלכאורה תיבת 'פה' מיותרת, אלא רמז לבועז שהוא בגימטריה פ"ה, וכן יש פ"ה פסוקים במגילת רות. ותיבת עוד כתובה בצורה חסרה, כאלו כתוב עד ורומז שעד ששעות לימד עליהם סגוריה, מסיום בקשותיו של אברהם עליהם ועד שהגיעו המלאכים סדמה בערב, ואפשר להוסיף שחסרון הו מלמד על ששה צדיקים שעתידיים לצאת מרות המואביה, כמו שדרשו על 'וישת לה שש שעורים'.

וכאן כתובה תיבת הנמצאות בצורה חסרה ללא האות ו', ולא כמו שבמקום אחר נכתב מלא, להורות ולרמז כנזכר.

להערות, תגובות ולהפצה: moshebatzri@gmail.com מופץ חינם

לעילוי נשמת מרת אמי מורתי הרבנית סימה בת צביה בצרי ע"ה

- (א) כי יש לפסוק מוצא ומקום לזהב יזקו:
- (ב) ברוך מעפר יקח ואבן יצוק נחושה:
- (ג) קץ שם לחשף ולכל תכלית הוא חוקר אבן אפל וצלמות:
- (ד) פרץ נחל מעם גר הנשפכים מני רגל דלו מאנוש נעו:
- (ה) ארץ ממנה יצא לחם ותחתייה נהפך כמו אש:
- (ו) מקום ספיר אבנייה ועפרות זהב לו:
- (ז) נתיב לא ידעו עיט ולא שזפתו עין איה:
- (ח) לא הדריקוהו בני שחץ לא עדה עליו שחל:
- (ט) בחלמיש שלח ידו הפך משרש הרים:
- (י) בצורות ארים בקע וכל יקר ראמה עינו:
- (יא) מבכי נהרות חבש ותעלמה יצא אור:

“עשירי עולם היו אנשי סדם, מן הארץ הטובה והשמנה שהיו יושבים עליה, שכל צורך שבעולם יוצא ממנה, שנאמר: ⁶ “ועפרות זהב לו”.

וכסף היה יוצא ממנה, שכתוב: ⁷ “כי יש לכסף מוצא”.

אבנים טובות ומרגליות היו יוצאים ממנה שנאמר: ⁸ “מקום ספיר אבניה”... ולא בטחו בצל יוצרם אלא ברוב עשרם.”⁹

אמנם עתידה סדם להתגלות במלא עוצמתה, והיא נמנית מעשרה דברים שעתידי הקדוש ברוך הוא לחדש לעתיד לבוא, וכאמור בנבואת יחזקאל, בדברי תוכחתו ליושבי שומרון:¹⁰

- (מו) ואחותך הגדולה שמרון היא ובנותיה היושבת על שמאלך ואחותך הקטנה ממך היושבת מימיןך סדם ובנותיה.
- (מז) ולא בדרךכיהן הלכת וכתועבותיהן (עשיתי) עשית כמעט קט ותשחתי מהן בכל דרכיך.
- (מח) חי אני נאם אדני ה' אם עשתה סדם אחותך היא ובנותיה פאשר עשית את ובנותיך.
- (מט) הנה זה היה עון סדם אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ונד עני ואביון לא החזיקה:
- (נ) ותגבהינה ותעשינה תועבה לפני ואסיר אתהן פאשר ראיתי:
- (נא) ושמרון פחצי חטאתיך לא חטאה ותרבי את תועבותיך מהנה ותצדקי את (אחותך) אחותיך בכל תועבותיך אשר (עשיתי) עשית:
- (נב) גם את שאי כלמתך אשר פללת לאחותך בחטאתיך אשר התעבת מהן תצדקנה ממך וגם את בושי ושאי כלמתך בצדקתך אחיותך:
- (נג) ושכתי את שביתהן את (שבית) שבות סדם ובנותיה ואת (שבית) שבות שמרון ובנותיה (ושבית) ושבות שביתתך בתוכהנה:
- (נד) למען תשאי כלמתך ונכלמת מפל אשר עשית בנחמך אתן:
- (נה) ואחותיך סדם ובנותיה תשבן לקדמתן ושמרון ובנותיה תשבן לקדמתן ואת ובנותיה תשכינה לקדמתן:
- (נו) ולוא היתה סדם אחותך לשמועה בפיה ביום גאונך...
- (ס) וזכרתי אני את בריתי אותך בימי נעורך ונקמותי לך ברית עולם:

שש פעמים מוזכרת סדם בפרק זה, ובולטים כאן הפסוקים: “ושכתי את שביתהן את שבות סדם ובנותיה... ואחותיך סדם ובנותיה תשבן לקדמתן”.

⁶ בפרק זה פסוק ו.
⁷ בפסוק א.
⁸ בפסוק ו.
⁹ פרקי דרבי אליעזר כה.
¹⁰ יחזקאל טז, מו-ס.

סדם – **עדן**, ראש התיבה וסופה באותיות קדמיות מלמדות על אחריתה. אחרי האות ס' – באה האות ע', ואחרי האות ס' – באה האות ו', וכך מ'סדם' נקבל 'עדן'. וזהו משום ש'הפוכה סדם והפוכין מיליה', דבריה, ולעתיד תירפא ותשוב להיות כעדן.

הארץ מושווית פעמים רבות לאיברי האדם,¹¹ כמו למשל: 'טבור הארץ', 'ערות הארץ'. סדום היתה נחשבת ל'ערלת הארץ'.

כאשר אברהם מל את בשר ערלתו נכרתה גם ערלת הארץ, ונכחדו סדום ובנותיה, ואילו לוט ובנותיו, זקנו וזקנתו של דוד, נמצאו ויצאו מסדם ההפכה, מהם תצמח הגאולה לעתיד לבוא.

העיר המקוללת סדום, המופיעה במקרא ל"ט פעמים, תיהפך שוב לטובה, וה'לט' (לטותא בארמית – קללה) יהפך ל'טל' תחיה, בכחינת ט"ל אורות, והמקום יתיישב שוב.

הפיכת סדם - מידה כנגד מידה

חטאה של סדם היה כתיאור הנביא יחזקאל בפרק זה: "גאון שבעת לחם (לחם שהפך למלח) ושלות השקט היה לה ולבנותיה, וידי עני ואביון לא החזיקה. ותגבהינה ותעשינה תועבה לפני ואסיר אתהן כאשר ראיתי".

חטאה היה גאון – והיא נחלה שבר. הדלת, (הבאה לידי ביטוי באות ד' שבשמה), שהיתה צריכה להיות פתוחה לדלים ואביונים, לכודה בין האותיות ס' ומם סופית הסגורות כליל.

סדום - היתה מאז ומתמיד עשירה במינרלים ומרובצים. אפילו היום לאחר שנהפכה, 'מפעלי ים המלח' מפיקים ממנה עושר רב של מרובצי מלחים, כמו אשלגן, מגנזיום, ועוד המון חמרים שמהם מפיקים תרופות ומוצרי קוסמטיקה רבים שמייצאים לכל מדינות העולם מהמקום הנמוך ביותר בעולם. 'החברה להגנת הטבע' כנראה לא הגיעה לשם, לעומת זאת פתחו שם חברה להגנת האדם - מהטבע. היא היתה אזור פריפריה אקסלוסיבית ומעין מועדון סגור לשועי עולם.

אומרים חז"ל:¹²

ולא בטחו בצל יוצרם אלא על רוב עשרם, והעושר דוחה את בעליו מיראת שמים, שנאמר:¹³ "הַבְּטָחִים עַל חֵילָם וּבָרַב עֲשָׂרָם יִתְהַלְלוּ".

רבי יהושע בן קרחא אומר, הקימו עליהם שופטים שופטי שקר, וכל אורח וגר שהיו נכנסים לסדום, היו עושקים אותם בדינים ולוקחים ממנו המעות ומוציאין אותם ערומים, שנאמר:¹⁴ "וְאֵת הַגֵּר עֲשָׂקוּ בְּלֹא מִשְׁפָּט".

¹¹ ראה למשל ילק"ש בא רמז קפו.

¹² פרקי דרבי אליעזר פרק כה.

¹³ תהלים מט, ז.

¹⁴ יחזקאל כב, כט.

והיו יושבין בטח שאנן ושליו, בלי פחד ממלחמה מכל סביבותם, שנאמר: ¹⁵ "בְּפִתְיָהֶם שְׁלוֹם מִפְּחָד, וְלֹא שָׁבַט אֱלֹהֵי עֲלֵיהֶם". והיו שבעים בכל תבואות הארץ, ולא הוחזק ידם בפת, לא לעני ולא לאביון, שנאמר: "הִנֵּה זֶה הָיָה עֵוֹן סֹדִם אֲחֻתָּךְ גָּאוֹן שְׁבַעַת לֶחֶם וְשִׁלּוֹת הַשֶּׁקֶט הָיָה לָהּ וְלִבְנוֹתֶיהָ וַיֵּד עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הִחְזִיקָה".

אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה גדולה שהשפיע להם הקדוש ברוך הוא, שנאמר 'ארץ ממנה יצא לחם... ועפרות... וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם ועפרות זהב לו, למה לנו עוברי דרכים שהן באים לחסר ממוננו? בואו ונשכח רגל מארצנו! שנאמר 'פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל'. אמר להם המקום: בטובה שהיטבתי לכם אתם מבקשים לשכח רגלי האורחין מבינותיכם – אני אשכח אתכם מן העולם.¹⁶

'ועפרות זהב לו', אמרו כשהיה הולך אחד לגנן והיה אומר לו תן לי באיסר ירק, כשהיה נותן לו היה משכשכו במים ומוציא מעפר זהב. אם אין לו במה לכסות, שוחק דינר ומכסה, שנאמר: "ועפרות זהב לו".

בפרק האמור באיוב מתואר מה שקרה בסדם לפני החרבן ומה שהתרחש בחרבן עצמו באותם מלים ותלוי בפירושים השונים.

(א) פִּי יֵשׁ לִפְסָף מוּצָא, וּמְקוֹם לְזָהָב יִזְקוּ: (ב) בְּרִזְל מְעַפֵּר יָקָח, וְאָבֵן יִצוֹק נְחוּשָׁה. - כסף היו מוציאים ממנה, וכל מיני מתכות, שארבע מהן נזכרו כאן. המקום היה עשיר במרבצים.

(ג) קֶץ שֵׁם לַחֲשָׁף – לְכָל תְּכֵלֵה רֵאִיתִי קֶץ¹⁷. למעשיהם החשוכים של אנשי סדם הקיץ הקץ.¹⁸ וְלִכְל תְּכֵלֵת הוּא חוֹקֵר. – מעשי בני אדם והתנהגותם נחקרים ונבחנים, ויש סוף לכל המעשים הרעים.¹⁹

אָבֵן אֶפֶל וְצִלְמוֹת – מי גרם להם שנכחדו, יצר הרע הנמשל לאבן נגף,²⁰ והיה כאבן לבם. ועוד, שהאבנים הטובות נהפכו להם לאבני נגף, אפלה, חושך וצלמות.

(ד) פָּרֵץ נַחַל מַעַם גָּר – פרץ נחל על סדם ועמורה, נחלי אש וגפרית ממקום שהוא נובע וניגר. הַנְּשַׁפְּחִים מִנִּי רָגֵל - אלו אנשי סדם ששיכחו תורת רגלי אורחים מארצם, שהיו משכיבים את האורח במיטה, אם היה ארוך מקטעין רגליו ואם היה קצר מאריכין אותו.

¹⁵ איוב כא, ט.

¹⁶ במדבר רבה ט, כד. וכן בתוספתא סוטה ג, ג.

¹⁷ תהלים קיט, צו.

¹⁸ וזה לשון התנחומא מקץ פרק א: "הקדוש ברוך הוא קוצב לבריות כמה גשמים יורדין מראש השנה ועד סוף השנה. אמר רבי שמעון בן יוחאי, כשישראל זוכין, יורדין על הצמחין ועל האילנות ועל הזרעים והעולם מתברך, וכשהן חוטאין יורדין בימים ובנהרות, מכל מקום אינו פוחת מקצבה שפסק, מפני שכל דבר ודבר שיוצא מפי הקדוש ברוך הוא בקצבה הוא נותן, לחמה נתן קץ, שנאמר (תהלים יט, ז) 'מקצה השמים מוצאור', לשמים נתן קץ, שנאמר (דברים ד, לב): 'ולמקצה השמים ועד קצה השמים', לארץ נתן קץ, שנאמר (ישעיה מ, כח): 'בורא קצות הארץ', ליציאת מצרים נתן קץ, שנאמר (שמות יב, מא): 'ויהי מקץ שלשים שנה', לחשך נתן קץ, שנאמר (איוב כח, ג): 'קץ שם לחשך ולכל תכלית הוא חוקר', ואף כשנחבש יוסף - קץ שם לו, שנאמר: 'ויהי מקץ שנתים ימים'."

¹⁹ קֶץ שֵׁם לַחֲשָׁךְ - דא איהו קץ דשמאלא, דאיהו שאט בעלמא, ושאט לעילא, וקיימא קמי קודשא בריך הוא ואסטי וקטריג על עלמא, והא אתמר. ולכל תכלית הוא חוקר - דהא כל עובדוי לאו אינון לטב, אלא לשיצאה תדיר ולמעבד כליה בעלמא. אבן אפל וצלמות - דא אבן נגף דבה כשלין חייבין, וקיימא בהאי דאקרי (שם י, כב) 'ארץ עפתה כמו אפל'.

²⁰ ראה סוכה נב, א על שבעה שמותיו.

דָּלוּ מְאֹנֵשׁ נָעוּ – על ידי פריצת נחל זה נתדלדל הישוב, ומאנוש (אנוש - איש בדרגה פחותה יותר²¹), ומי שנתן לאורח אוכל והאורח שקבלו, נעו משם.

(ה) אָרֶץ מְמֹנָה יֵצֵא לָחֶם - לחם היו מוציאים ממנה. אדמתם מבורכת כעין גן עדן, ומוציאה מזון בשפע רב.

וְתַחֲתֶיהָ נְהַפֵּךְ כְּמוֹ אֵשׁ – שנהפכה ונשרפה כליל.

(ו) מְקוֹם סְפִיר אֲבָנֶיהָ - היו חוצבין בקרקען ומוציאים בו אבנים טובות ומרגליות.

וְעִפְרַת זָהָב לוֹ - רבי זעירא אומר, עשירי שלוה היו אנשי סדום, מן הארץ הטובה והשמנה²² שהיו יושבין עליה, שכל צורך שבעולם היה יוצא ממנה. בשעה שהיה אדם יוצא ומבקש לקח לו ירק, היה אומר לעבדו: צא וקח לי באיסר (מטבע קטן) ירק, והוא הולך ליקח לו ירק ומוציא תחתיו זהב. היה בעל הבית נוטל את הירק ומשכשך שרשיו במים, ומוציא בו גרגירין של זהב.

(ז) נְתִיב לֹא יִדְעוּ עֵיט – רבי נתנאל אומר, אנשי סדום לא חסו על כבוד קונם לשבור אוכל לאורח ולגר, אלא סבבו את כל האילנות למעלה מפירותיהם כדי שלא יהיו מסורין אפילו לעוף השמים.

וְלֹא שָׁזְפְתוּ עֵינֵי אִיָּה – בר הדיא, מין נץ, צופה ורואה טרפו במרחק שמונה עשר מיל, ואף על פי כן כשהיה עומד על אילני סדום, לא היה יכול לראות פרוסה על הארץ, מפני גבהן של אילנות, שאילנות שבסדם היו גבוהין ומתמרים מעלה מעלה.

ויש מפרשים, שאחר רשעים אפילו עופות השמים מנעו את עצמם מלהכנס שמה. כלומר, אפילו העופות הנודדים, שזהו נתיב נדודם מאפריקה לאירופה, באזור הנקרא השבר הסורי אפריקאי, וחוזר חלילה לפי עונות השנה, היו עוקפים את האזור בידעם ששם לא ימצאו מזון לנפשם, אפילו לא פירור לחם. המקום היה סטרילי לחלוטין ונקי מלשלת של עופות, ולא היה להם צורך שהעופות יזבלו את שדותיהם, שכן מאדמתם היו מוציאים עפרות זהב במקום פירות.

(ח) לֹא הִדְרִיכוּהוּ בְּנֵי שַׁחַץ לֹא עָדָה עָלָיו שַׁחַל – ישבו שם לבטח ללא מורא מאריות ושאר חיות טורפות.

(ט) בְּחִלְמֵיֶשׁ שָׁלַח יָדוֹ - שני אמוראים, אחד אמר בחלמיש שלח ידו, ואחד אמר בחלמיש שלח אצבעו.

הֶפֶךְ מִשְׁרֵשׁ הָרִים - חמשה כרכים הללו היו יושבות על צור אחד, שלח ידו המלאך והפכן.²³

²¹ עיין זוהר פרשת תזריע מח, ב. בכמה דרגין אתקרי בר נש, אדם, גבר, אנוש, איש. גדול שבכולם אדם. ולא מבואר שם סדר מדרגתם, אמנם ה'מקדש מלך' שם כתב, שתחילה היה נקרא אנוש או גבר, ועכשיו נקרא איש שהיא מדרגה מעולה מהם הסמוכה לאדם.

ועיין בביאור הגר"א - משלי ח, ד: "וחמשה שמות לאדם: אדם, גבר, איש, ובן אדם, ואנוש. ואנוש הוא הפחותה, כי עד אנוש היה צלם אלהים, ומשם ואילך נשתנו, כמו שכתוב במדרש רבה, שלא נשאר אלא בחינה התחתונה בחינה שניה שבנפש, שהוא שתופא דגופא, והן נגד ה' דרגין של הנשמה אדם". עיין שם. בזהר מחולק לארבע בחינות כנגד ד' אותיות הוי"ה, ובגר"א לחמש בחינות והראשונה כנגד קוצו של יוד.

²² יש גורסים: הטמאה. ולא מובן, ולא נמצא בגירסאות נכונות. גם בהמשך שם כתוב שבים במקום יושבין. ובהמשך: שכל שצריך לעולם היו מוציאים ממנה.

²³ ילקוט שמעוני איוב שם.

היתה להם שלימות מבחינה בטחונית: 'נתיב לא ידעו עיט' - לא עבר עליהם עיט – חיל של לסטים. (חיו כמו בשויץ שהוא מקום מפורז).

'ולא שזפתו עין איה' – לא חפרוה מרגלים. 'לא הדריכוהו בני שחץ, לא עדה עליו שחל' - היו מוגנים אף מפני חיות רעות. 'בחלמיש' - (בהיפוך אותיות: 'יש מלח) 'שלח ידו, הפך משרש הרים'. 'וְתַעֲלֶמָה יֵצֵא אֹר' 24 - מכאן שהיה גילוי אורו יתברך על ידי שם הוי"ה, ככתוב: 25 "וה' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש מאת ה' מן השמים". נזכר רק שם הוי"ה של הרחמים ולא שם אלהים של דין.

וכן מבואר באבות דרבי נתן, 26 שעשר ירידות ירדה שכינה על העולם, אחת בגן עדן... ואחת בדור המגדל... ואחת בסדום... ואחת במצרים... ואחת על הים... ושנים בסיני... ושנים באהל מועד... ואחת במקדש... ואחת שעתידה להיות בימי גוג ומגוג. מכאן שחורבנה של סדום לא הגיע על ידי מלאכי חבלה.

הכאת סדום בריבוי אור

הרמב"ן מבאר, 27 כי משפט סדם היה למעלת ארץ ישראל, כי היא מכלל נחלת ה' ואינה סובלת אנשי תועבות.

ומבאר ה'שם משמואל', 28 כי מאחר שמלאכי עליון השקיפו על פני סדם (פנים – הוא גילוי ההארה) ונתחברו אליה, נתגדלה שם הקדושה עוד יותר, ומזה עצמו בא החורבן, זהו שנאמר: 29 'ארדה נא ואראה', וכך בדומה למכת בכורות במצרים, שהחרבן בא על ידי שם רחמים ולא על ידי דין, ומרוב העוצמה הרוחנית נתהפך ונהרס הכל, מעין שבירת כלים.

כך גם מבאר ה'תפארת שלמה' 30 את הכאת המלאכים בסנורים כשהגיעו לשם, כי המשיכו אור העליון, וממילא אותם רשעים לא יכלו להביט והוכו בסנורים, כמו המביט באור השמש. ובזה מובן המשך אחיזתם בבית עד ש'ילאו למצוא הפתח', כמו פרפרים הנמשכים לאור. גם הציווי של המלאכים שלא יביטו אחריהם וענשה של אשת לוט שהביטה אחריו, מתבאר בפרקי דרבי אליעזר, 31 שהרי ירדה שכינתו של הקדוש ברוך הוא להמטיר אש וגפרית, והיה אסור להם להביט בשכינה.

מהר"ש אסטרופולי פירש, 32 שהביטה אחריו של לוט, הכונה שראתה ברוח הקודש שמשיח יצא מרות ודוד, וחשבה שבזכותם תנצל.

24 על פי רש"י והמפרשים שם. ובסנהדרין קט, א: וכן הוא בכמדבר רבה ט, כד.

25 בראשית יט, כד.

26 לד, ה.

27 בראשית יט, ה.

28 פרשת וירא.

29 בראשית יח, כא.

30 פרשת לך לך.

31 פרק כה.

32 ניצוצי שמשון. ובזוהר (וירא קח, ב) נחלקו מהו 'מאחריו', אם מאחרי השכינה, או מאחריו של לוט. ופירש 'דמשק אליעזר' 'מאחרי השכינה' – שהיתה מהרהרת אחר השכינה על מה נעשה חרבן לעולם.

סדם בראשי וסופי תיבות

בתורה אין זכר לתיבת 'סדם' לא בראשי תיבות ולא בסופי תיבות.³³

אולם בני"ך יש שני מקומות בלבד של ראשי תיבות, וארבע מקומות בלבד בהם מופיעה בסופי תיבות, ונקל להבחין בהם שמדובר בהם על החרבן, הסיבה והתוצאה.

ואלו שני המקומות בהם מופיעה בראשי תיבות:

"עד כה סופא די מלתא אנה דניאל שגיא רעיוני יכהלני וזיוי ישתנון עלי ומלתא בלפי נטרת".³⁴

"וזה פרשגן הנשתון אשר נתן המלך ארתחשסתא לעזרא הכהן הספר ספר דברי מצות ה' וחקיו על ישראל".³⁵

המילים 'סופא די מלתא' מלמדות על הסוף שהקיץ הקץ עבורם, וזאת משום שלא ספרו דברי מצות ה' שנצטוו בני נח.

ואלו המקומות בהם מופיעה סדם בסופי תיבות:

א. וכל העמק הפגרים והדשן וכל (השרמות) השדמות עד נחל קדרון עד פנת שער הסוסים מזרקה קדש לה' לא ינתש ולא יהרס עוד לעולם".³⁶

ב. "ולא ידעו עשות נכחה נאם ה' האוצרים חמס ושד בארמנותיהם".³⁷

ג. "ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש".³⁸

ד. "מן בניהם אשר נותרו אחריהם בארץ אשר לא כלום בני ישראל ויעלם שלמה למס עד היום הזה".³⁹

בפסוק הראשון מדובר על מה שלא יהרס עוד לעולם, אך הציורוף של האותיות 'סדם' נמצא דוקא במילים: 'יהרס עוד לעולם'. ואין פסוק קולע ממנו למה שקרה בסדם. הנימוק לחורבן מבואר בפסוק השני, שהוא משום שהיה 'חמס ושד בארמנותיהם'.

³³ בספר 'נפלאות מתורתך' כתב שישנה הופעה אחת של ראשי תיבות סדום בכל התנ"ך, בפסוק בויקרא טז, יב: "סמים דקה והביא מבית לפרוכת". וסופי תיבות אין כלל. ואולם זהו משום שבדק בתיבת 'סדום' בכתיב מלא, ואין שום מקום שנכתבה בצורה מלאה, והערתיו לו על כך והסכים שהיה לו לחפש 'סדם' בצורה חסרה בלבד ולקבל את התוצאות המרשימות שלפנינו.

³⁴ דניאל ז, כח.

³⁵ עזרא ז, יא.

³⁶ ירמיהו לא, לט.

³⁷ עמוס ג, י.

³⁸ איוב יא, כ.

³⁹ דברי הימים ב ח, ח.

והתוצאה – בפסוק השלישי, 'ומנוס אבד מנהם'.
והגזרה עליה לדורות, מבוארת בפסוק הרביעי, 'למס עד היום'. תל חרבות שלא יבנה עוד.
ובפסוק הרביעי שמדובר על עמי כנען שנותרו בארץ והיו ללא כל עצמאות, היו צריכים להעלות
מס לשלמה, כלומר, לא נשאר זכר מהשבעה עממים שהיו בארץ כנען, והפכה להיות לארץ ישראל
כי נמוגו כולם.

אפשר לפרש עוד את הפסוק: 'למס עד היום', כמו: 'למס מרעהו חסד', שפירושו כמו נמס, ובתיבה
זו אנו גם רואים את הפיכת התיבה 'סדם' שאות המ' שבסוף התיבה הפכה להיות בראש המילה,
והאות ס' שהיתה בראש, הפכה להיות בסופה 'למס'.

כך התמוססה לה סדם ונמסה ונסעה מגדולתה ונתדלדלה. סדם – מס.
"וַיְהִי כַּמָּסֶס נָסֶס",⁴⁰ שעניינו ריקבון.⁴¹ ועל זה רמז יעקב אבינו באמרו:⁴² 'כסדם אל תבוא נפשי'.

סדם – סדמה

שלוש פעמים בלבד בכל המקרא מופיעה הצורה 'סדמה'.

בבראשית י, יט: "וַיְהִי גְבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן בְּאֶחָה גְרָרָה עַד עֵזָה בְּאֶחָה סְדֹמָה וְעֹמְרָה וְאֶדְמָה וְצֹבִים
עַד לְשֹׁעַ".

שם יח, כב: "וַיִּפְּנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עֹדְנֵנוּ עִמָּד לְפָנָי ה'".

ושם יט, א: "וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמְּלָאכִים סְדֹמָה בְּעֶרְבַּי וְלוֹט יָשָׁב בְּשַׁעַר סְדֹם וַיֵּרָא לוֹט וַיִּקָּם לְקָרְאָתָם
וַיִּשְׁתַּחוּ אֲפָיִם אַרְצָה".

כשנתבונן במקומות הללו נמצא כי צורה זו מופיעה רק בהקשר לגבול ולמלאכים. והסיבה לכך
כי בשבילם סדם היא עיר פתוחה, כמו האות ה' הפתוחה, שהם יכולים להכנס אליה ולצאת ממנה,
וכמו ההבדל בין 'מצרימה' ל'מצרים'. אבל לכל העולם ובפרט לאורחים היא עיר סגורה כמצרים,
אין יוצא ואין בא.

יתירה מכך המלאכים שולטים בגבול ומיצרי הפריפריה של סדם על כל ה' עריה ובכוחם הפכוה.
וכמו שנאמר: 'ויהפך את הערים' – ה' ערים.

האות ה' מייצגת כאן את מידת הדין שפגעה בהם. ולכן אפשר למצוא גם את השורש 'שחת' מופיע
ה' פעמים במבול,⁴³ וה' פעמים בסדם.⁴⁴

עיר בגי' פ"ר, לרמז על פ"ר דינים. וכשמוציאים את האות י' מה'עיר', היא מעורערת ונותרת
עירית.

הבירור של סדם היה ביציאת לוט ובנותיו. כל עוד הם היו בעיר לא היה ניתן להחריבה כמו שאמר
המלאך:⁴⁵ "מֵהָר הַמְּלִט שָׁמָּה כִּי לֹא אוֹכַל לְעֲשׂוֹת דְּבָר עַד בְּאֶרֶץ שָׁמָּה עַל כֵּן קָרָא שֵׁם הָעִיר צוֹעֵר".
(כאן כתובה צוער עם ו' כי ניצלה).

⁴⁰ ישעיה י, יח.

⁴¹ וכן 'המסיו את לב העם', 'ודמעתי ערשי אמסה', 'ותמס כעש חמודו', 'ישלח דברו וימסם', 'ונסחו ממסגרותם'.

⁴² בראשית מט, ו: "בְּסֹדֶם אֶל תָּבֹא נַפְשִׁי בְּקִקְלָם אֶל תִּחַד כְּבֹדִי".

⁴³ ו, יב-יג-יד. ט, יא-טו: השחית, משחיתם, לשחת, לשחת, לשחת.

⁴⁴ יג, י. יט, יג, פעמיים. יט, יד. יט, כט. שחת, משחיתם, לשחתה, משחית, בשחת.

⁴⁵ בראשית פרק יט, כב.

המלאך מצהיר כי אינו יכול לעשות דבר עד שלוט יבוא שמה, שם-ה, המקום שממנו יצאו עמון ומואב, הרומזים לשני ההי"ן בינה ומלכות.⁴⁶ וזהו ולוט בא צערה צער-ה.

עמרה - בסופי תיבות

הסופי תיבות כסדר של תיבת 'עמרה' היחידים בכל המקרא בשלוש מקומות:

א. "וּמִי יִשְׁמַע לְכֶם לְדַבֵּר הַזֶּה כִּי כָחֵק הִירָד בְּמִלְחָמָה וּכְחֵק הַיָּשָׁב עַל הַפְּלִים יַחְדָּו יַחְלְקוּ"⁴⁷.

ב. "בְּאֵין חֲזוֹן יִפְרַע עִם וְשֹׁמֵר תּוֹרָה אֲשֶׁר-הִי"⁴⁸.

ג. "וַיִּשְׁמַע לָהֶם לְדַבֵּר הַזֶּה וַיִּנָּסֶם יָמִים עֲשָׂרָה"⁴⁹.

בפסוקים רמז למשפטי סדום ועמורה, שהם חסרי צדק ומוסר אנושי. יש כאן קובלנא בפסוק הראשון, האומר מה רעים משפטי עמורה, ומי ישמע להם לדבר הזה? והפסוק השני מלמד שבאין חזון יפרע עם, כאשר אין ערכים נוהגים כולם בצורה מופרעת ומדרדרים עצמם לרוע ורשע. והפסוק השלישי מלמד על מה שה' היה מוכן לשמוע לתפילת אברהם להצילם אילו היו במקום עשרה צדיקים.

לוט הפליט הנפלט

'ויבא הפליט' - לוט בלי האות ו' בגימטריה 39, והוא מת בגיל ה-39 ליצחק. בתו פלטיט⁵⁰ מזכירה בשמה את השמות פלטי בן ליש, ואון בן פלת נפלטו מעברה. לוט הפליט הנמלט כיסה בלוט את עיניו, ולא הביט על ההארה הפנימית שבסדום, אלא הסתכל רק על היסודות החמריים שבה. את פלטיט מרחו בדבש. הם השתמשו במתוק עבור העוקץ, שיעקצוהו. ומידה כנר מידה, נהפך להם הים המתוק למלח, המתוק הפך למר. מדוע הענישוהו דוקא באופן זה של מריחת דבש על גופה שדבורים יעקצוהו? כי האידיאולוגיה שלהם היתה לשמר את אוצרות הטבע לעצמם, ולמנוע כניסת זרים, וכיון שעברה על חוק זה נתנו לה שיעור בחינוך מה קורה למי שמנסה להיות כל כך מתוק עם אחרים, שהזרים יעקצוהו ויאכלוהו חי.

גם הביעו בכך שחששם הוא שיבואו המון קבצנים, כמו שדבורה אחת אינו דבר נורא כל כך, אבל עדת דבורים היא סכנת נפשות.

ים המלח

ים המלח שהיה בתחילתו מתוק ומשקה בשפע רב, הוא הים המלוח ביותר בעולם, פי ארבע מהמלוחים ביותר.

⁴⁶ זוהר שמיני לד, א. ודרוש רחב לרבינו האריז"ל ב'שער הפסוקים' פרשת וירא, בסוד עמון ומואב.

⁴⁷ שמואל א ל, כד.

⁴⁸ משלי כט, יח.

⁴⁹ דניאל א, יד.

⁵⁰ יש גירסאות שונות על שמה פלוטית או פליטת, ומכל מקום הוא אותו שורש.

הוא מלוח מפני שמקבל מימיו ואינו מעבירם הלאה. מקבל ולא נותן. הוא נותר כמזכרת עוון שנשארה ממה שקרה שם, כעין הרקועי פחים אצל קורח.

'אל עמק השידים' – שהיתה מניקה אותם, כשם ששדים מניקין את התינוק, 'הוא ים המלח' שבעונת נעשה אותו עמק למים מלוחים. וכן הוא אומר: ⁵¹ "ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה".⁵² ומה שנזכר בתורה בשם 'ים המלח', הוא על שם סופו, אבל בתחילתו היו מימיו מתוקים.⁵³ מל-ח מילת הארץ. מל-כורת. ברית מלח. מלח צומת ומוציא הדם.

לים המלח יש לשון. ונאמר מה יתרון לבעל הלשון, יש שם אזור של בולענים, שרגליה יורדות מות, וים המלח נקרא בשפות זרות רבות ים המות, כי אין בו שום חי וצמחיה מרוב מליחותו. וכאן נפגשות האותיות ס' ומ' של סדם עם המלאך הנקרא סמא"ל, וס"מ הוא ארס מר.

כידוע יש קשר בין ברית המעורר לברית הלשון שהם בקו אחד, הקו האמצעי. לאברהם היו ה' כרכים שהיו שייכים לו, וה' מבקש ממנו רשות להפכם. ומילת אברהם מקבילה למילת הארץ.

נאמר בישעיה: ⁵⁴ "אל תשמחי פלשת כלך פי נשבר שבט מן פי משרש נחש יצא צפע ופריו שרף מעופף". משרש נחש – הוא ישי אבי דוד – יצא צפע הקשה מנחש – הוא המשיח.⁵⁵ ונאמר על דן: ⁵⁶ 'יהי דן נחש', ונחש כידוע בגימטריה משיח. וכתב ה'שפתי כהן' משם הזוהר,⁵⁷ אימתי דן נחש? בימיו של ירבעם שהעמיד את העגלים ואת האחד נתן בדרך. למה נתנו עלי דרך? למנוע מלעבור בדרך העולים לירושלים שלא יעלו לשם.

⁵¹ תהלים קז, לד.

⁵² מדרש תנחומא.

⁵³ כן כתוב גם באמונות ודעות (מאמר ח, ח). שהימות שלה היתה מתוקה והיו משקין בשפע כמו שכתוב "כי כולה משקה". ואם כן נצטרך לומר שמה שמוזכר בתורה ים המלח הוא לאחר המהפכה או על שם העתיד.

⁵⁴ יד, כט.

⁵⁵ תרגום יונתן. ופירש רש"י, אל תשמחי פלשת כולך - שהרימות ראש בימי אחז שהיה רשע שגרם לו רשעו שנמסר בידכם, כענין שנאמר (דברי הימים ב כח, יח): 'ופלשתים פשטו בערי השפלה' וגו'. 'כי נשבר שבט מכך' - כי נחלשה ונשפלה מלכות בית דוד שהיו למודים להכות בכס, כמו שמצינו בדוד, וכן עוזיהו מלך יהודה, שהכה אתכם, כענין שנאמר (דברי הימים ב כו, ו): 'ויצא וילחם בפלשתים ויפרץ את חומת גת'. 'כי משרש נחש' - משרש אותו נחש, 'יצא צפע' - שהוא קשה מנחש, ומי היה זה, חזקיה, שנאמר בו (מלכים ב יח, ח): 'הוא הכה את הפלשתים עד עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר'. ופריו, שרף מעופף - תרגום יונתן, ויהוון עובדוהי בכון כחיו". ועיין 'נפלאות מתורתך' ערכים, 'נחש', 'צפע' ו'לויתן'.

והנה הנחש מוזכר בפרשת בראשית חמש פעמים, כנגד ה' אחרונה של שם הוי"ה שממנה יונק חיותו. וכן יש בפסוק (דברים כג, כ): "לא תשיף לאחיך נשף כסף נשף אכל נשף כל דבר אשר ישף", חמש פעמים לשון נשף. שהמלוח ברבית נושך נחש ואינו קם לתחיית המתים. וכן 'צפע' מופיע במקרא פעם אחת בלבד, ועוד ארבע פעמים בצורת 'צפעוני', פעמיים בישעיה, (יא, ח ונט, ה), פעם אחת 'וכצפעוני' (במשלי כג, לב), ו'צפענים' (בירמיה ח, יז), ובסך הכל חמש פעמים.

וכן בראשי תיבות של 'צפע' יש פעם אחת כאמור כסדר ועוד ארבע פעמים שלא כסדר, אחד בפסוק (שמואל א כד, ב): "ויקח שאול שלשת אלפים איש בחור מקל ישראל וילך לבקש את דוד ואנשיו על פני צווי העלים". הפסוק רומז ששואל ביקש לאבד את דוד שממנו יצא הצפע שהוא משיח בן דוד. והשלישי (עמוס ג, ה): "התפל צפור על פח הארץ ומוקש אין לה". תשוקתו של הנחש להפיל (ה-תפל) את קן צפור של המשיח על פח הארץ, ואינו מצליח כי מוקש אין לה. וכן מרמז הפסוק (משלי יא, ל): "פרי צדיק עץ חיים ולקח נפשות חכם", שהמשיח הנמשל לצפע שייך לעץ החיים ולוקח נפשות ומצילם ממות. ו'זככם בגימטריה חיים', והפסוק החמישי מגלה על תשוקתו לאבד הכל, כמו שכתוב (איכה א, י): "ידו פרוש צר על כל מחמדיה".

⁵⁶ בראשית מט, יז.

⁵⁷ ח"א רמד.

כמו שנאמר: ⁵⁸ "וַיִּזְעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֲגָלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב לָכֶם מַעֲלֹת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה אֲלֵהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיֵּשֶׁם אֶת הָאֶחָד בְּבֵית אֵל וְאֶת הָאֶחָד נָתַן בְּדָן. וַיְהִי הַדְּבָר הַזֶּה לְחֹטְאֵת וַיִּלְכוּ הָעָם לִפְנֵי הָאֶחָד עַד דָּן."

'שפיפון עלי אורח' – העוקץ את ישראל והכל לא היה עלי דרך ועלי אורח למנוע מישראל שלא יעלו לחוג חגם ולהקריב קרבנות ועולות לעבוד שם.

בא וראה, בשעה שהגיעו הברכות לידי משה לברך את כל השבטים, ראה את דן שקשור בנחש (שזנב האותן) שבשמו דומה לזנב הנחש, בדומה לחשבון שהוא אותיות נחש בו וארץ סיחון היתה משכן הס"מ, וכך עוג מלך הבשן ששמו מסתיים בנון סופית) וחזר וקשר אותו באריה שנאמר: ⁵⁹ 'ולדן אמר דן גור אריה יזנק מן הבשן'.

מה הטעם? כדי שיהא התחלה וסוף הדגלים דן, שיהיה כאחד שבטי ישראל, כמיוחד בשבטים שהוא יהודה, ולזה במעשה המשכן היה בצלאל מיהודה ואהליאב מן. 'יזנק מן הבשן' – הבש"ן בגימטריה נחש עם הכולל.

הדן יוצא ממערת פמייאס – פה הס"מ, ומגיע לים סמכו, סמ-כו, כ"ו ס"מ, ומשם יורד לים כינרת שמימיה מתוקים ושצורתה כדמות ראשו של נחש הקוברה, ומשם יורד הירדן היורד מן, ירד - דן עד לים המלך בצורה פיתולית כמו הנחש בצורת עקלתון. וכדרך הכתוב: ⁶⁰ 'עם עקש תתפתל'. וזהו כל אורך הגבול המזרחי של ארץ ישראל כיום שהארץ מוגבלת בגבולה עד הירדן ולא מעבר אליו.

הראשי תיבות היחיד בתנ"ך של 'צפע' במילים: ⁶¹ 'צמיד פתיל עליו'. צפ"ע גימטריה מ"ר וגימטריה עמל"ק. והכח נגדם – כוחו של מרדכי, שהוא מר דכי, דך וכותש את המ"ר. הירדן מגיע עד לראש ים המלח הנראה כראש הנחש, לאזור יריחו, מנעולה ובריחה של ארץ ישראל, ושם נפגשים הנחש בריח והנחש עקלתון.

הצורה הכללית של ים המלח כדמות לשון, ויש בו גם רצועת אדמה הנכנסת לתוכו כדמות לשון. תיקון העולם יהיה בפתחת הירדן שוב וביטול הגבול הנעשה על ידי הנחש, וארץ ישראל תגיע עד נהר פרת, כי ירוצץ ראשו של הנחש, ויהיה שם ים המלך במקום ים המלח, ולשונו תשבר במיתוק וריפוי ים המלח. (מל"ח בגימטריה שלוש הויות).

כמו כן יתחברו שלושת העמים קיני קניזי והקדמוני, שהם עמון מואב ואדום, ⁶² ובבחינת שלושת המידות שבראש, ביחד עם השבעה עממין שבארץ, שהם בבחינת ז' מידות תחתונות, ויתחבר הראש עם הגוף, ולא תהיה שוב מחיצה מבלדת ומפסקת כפי שהיה אצל עשו נתק בין הראש לגוף, ואזי האגם המלוח בעולם במקום הנמוך ביותר, יקבל מימיו מן האגם המתוק ים כינרת, ויעבור מבחינת מקבל בלבד לבחינת נותן.

וכשם שיבש הירדן בכניסת ישראל לארץ, כך יבטל המנעול הזה החסום היום על ידי הנחש, ובכך יהיה סימן לבאות, לימים בהם תמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

⁵⁸ מלכים א יב, כח-ל.

⁵⁹ דברים לג, כב.

⁶⁰ תהלים יח, כז.

⁶¹ במדבר יט, טו.

⁶² ראה 'שם ונשמה' עמוד שנד.

שתי המימות ים המלח וים כינרת יתאחדו למים מתוקים ויבואו דייגים לאזור עין גדי לדוג שם דגים, ויהפך כל מר למתוק.

ויסדתיך בספירים⁶³

הרמב"ם כותב על צביעת הציצית בתכלת, "מביאים דם חלזון והוא דג שדומה עינו לעין התכלת ודמו שחור כדיו, ובים המלח הוא מצוי".⁶⁴

וצריך עיון מה המקור לכך שבים המלח הוא מצוי, כי דבר זה לא נזכר במסכת מנחות. וכתב 'החינוך':⁶⁵ "וזה ימים רבים לישראל לא שמענו מי שזכה לתכלת בטליתו". ואולי ים המלח שכתב הרמב"ם כוונתו לים התיכון, שהוא מלוח ביחס לים כנרת, אך זה דוחק.

והפלא הוא שהרי ידוע שבים המלח אין שום בעל חיים, כי שום דג לא יכול להתקיים שם.

ואולי יש לומר שבתחילה כשים המלח היה מתוק היה בו החלזון, וגם אחר כך נהיה מלוח בהדרגה ועדיין שרד בו החלזון, ואחר כך רבתה מליחותו, עד ששום בעל חי כבר לא הצליח לשרוד בו ולכן אין לנו היום תכלת. ואולם לעתיד לבוא כשירפאו מימיו ויחזור למתיקותו יחזור גם החלזון לשם.

המקום אשר היה ספיר אבניה, ואבד בגלל חמס וריב בעיר, יחזור ויתיסד ויתכונן בצדקה, כאמור בנחמות ישעיה: ⁶⁶ "עֲנִיָּה סַעֲרָה לֹא נִחַמָּה הִנֵּה אֲנִי מְרַבֵּץ בְּפִיךָ אֲבִיךָ וְיִסְדְּתִיךָ בְּסַפִּירִים. וְשִׁמְתִי כְּדָד שְׁמִשְׁתִּיךָ וְשַׁעֲרֶיךָ לְאֲבְנֵי אֶקֶדַח וְכָל גְּבוּלְךָ לְאֲבְנֵי חַפְזִים... בְּצַדְקָה תִּכְוֶנֶנִי רַחֲמֵי מַעֲשֶׂיךָ כִּי לֹא תִירָאֵי וּמְחַתָּה כִּי לֹא תִקְרַב אֵלֶיךָ".

באש ולא במים

במסכת שבת מסופר,⁶⁷ שכאשר בא רב דימי מארץ ישראל לבבל, אמר: מעולם לא טבע אדם בימה של סדום, כי כובד המים המלוחים מונע טביעה. אמר רב יוסף, הפוכה סדום והפוכין דבריה, אדם אינו טובע וקורה טובעת? אמר לו אבבי, אין צריך לומר שקורה אינה טובעת, אלא אפילו אדם הטובע בכל מימות שבעולם, בימה של סדום אינו טובע.

מכאן למדו שאסור לזלף טיפות מים המלח לתוך העין בשבת לרפואה, למרות שמותר לרחוץ בו.

וכתב ה'מאירי', שאף על פי שמלח סדומית מסמא את העינים, מכל מקום הפוכה סדום והפוכים דבריה, מימיה מרפאים, ומלח היוצא מהם מסמא. או שמא כח המלח חזק יותר מידי, או שמא מרפאים את החולה ומסמאים את הבריא, וכדרך הרבה תרופות. וואים כאן דבר והיפוכו שקיים שם ביחס לראיה, ומבט העין.

⁶³ ישעיה נד, יא.

⁶⁴ בהלכות ציצית פ"ב ה"ב.

⁶⁵ מצוה שפור.

⁶⁶ ישעיה נד, יא-יד.

⁶⁷ קח, ב.

מלח סדומית המסמא את העינים, הוא שריד הגילוי הסדומי. עוצמת הגילוי אינה יכולה להקלט באמצעות העין המוגבלת, ולכן מלח זה מסמא את העינים.⁶⁸

מהרי"א די מודינא מפרש,⁶⁹ שאין להתפלאות על כך שעונש סדום היה להמית אנשיה באש וגפרית, ובַיְמֹת שְׁלֵה לא ימות שום אדם הפך דור המבול, להזכיר כי בשריפת אש ולא במים היתה ראויה להיענש.

ומה טובו דברי רב יוסף, 'הפוכה סדום והפוכה מיליה', שכן כתוב: 'ויהפך את הערים האל', 'מתוך ההפכה', 'בהפוך את הערים', 'כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה'. היינו היפך מהפורענות הראשון שבא לעולם שהיה להמית במים.

ונראה כי כיון שמנעו עצמם ממימי החסד ודבקו במידת הגבורה להיות יבשים כאש ולמנוע מלתח לזולת, לכן דוקא מידה זו היא זו שפגעה בהם על ידי המלאך גבריאל.⁷⁰ כי רצו להשאר ביחסם לזולת יבשים כמדבר.

בין צדיקים וצדיקים לצדיקים

כתיבת ספר תורה ושאר ספרי המקרא מהמלאכות הקשות והמסובכות ביותר בהעתקה. ללא ספר צמוד שממנו מעתיקים, אין אפשרות לסופר לכתוב כלל.

כל ספר שאדם כותב או מעתיק הוא משלים מדעתו ומידיעותיו את המילים אם לכתבן בכתיב מלא או חסר. בכתיבת המקרא אין אפשרות לדעת מראש איך כתובה המילה, וישנן מילים שניתן לכתבן בארבע צורות שונות. זאת מלבד תופעות אחרות שיש במקרא שאין בכל הספרים, כמו אותיות גדולות וקטנות, קרי וכתוב, ובעבר היו מקפידים גם על כתיבת אותיות משונות כפי המסורה.

לדוגמה, המילה 'תולדות' יכולה להכתב בארבע אפשרויות שונות: תולדות, תולדת, תלדות ותלדת.

אפשרות אחת הנקראת במסורה מלא דמלא – עם שני ווין. אפשרות שניה הנקראת חסר דחסר – ללא ווין כלל. אפשרות שלישית – כשהאות ו' הראשונה חסרה והשניה מלאה. אפשרות רביעית, כשהראשונה מלאה והשניה חסרה.⁷¹

הסיבה לכך משום שהכתב המקראי צופן בחובו מסרים כבירים המובעים לא רק במילה הכתובה אלא אף במילה החסרה, ובכל מילה לא רק בכתיב המלא אלא גם בכתיב החסר.

לא רק שהאופן בה כתובה המילה מלמד על דבר כלשהו, גם למספר הפעמים בה היא מופיעה באחת מארבע הצורות הללו יש משמעות וסיבה, כי כל המקרא נכתב ברוח הקדש.

⁶⁸ ראה ספר "חן מקום" – לרב אריה הנדלר עמוד 115 מאמרו הנפלא על סדם.

⁶⁹ מובא בפירוש 'הבונה' בעין יעקב.

⁷⁰ שהוא מלאך הממונה על האש – פסחים קיח, א. ומלאך הגבורה – זוהר שמות יא, א.

⁷¹ ראה על תיבה זו במנחת שי בראשית ב, ד, ו'שם ונשמה' עמוד רב במאמר פרץ וזרח ח. תולדות – תולדת – תלדות – תלדת.

כל מי שענייני בשר לו, יווכח מיד שהתורה כולה כמקשה אחת נמסרה מידי בורא עולם לפי כללים ברורים המאפיינים את כל כ"ד כתבי הקודש. וברור שמבחינה מדעית ניתן להוכיח ממנה ובה את היותה מסר אלהי הבא משמים, שללא סיוע שמיימי לא הייתה יכולה להכתב.

בשום טקסט בעולם אין אפילו מקצת מהתופעות האלו הקיימות בספר העתיק ביותר בעולם, ספר הספרים אשר כתיבתו והגילויים שמוצאים בו חדשים לבקרים לא מציאותי כלל שיכתב בחרט אנוש. שום סופר בעולם לא מתכנן מראש בכמה אותיות להשתמש בכל נושא, כמה אותיות להעלים, ולעשות חשבון לכל מילה כמה פעמים תופיע בכל הספרים בכללות, ובכל ספר בנפרד בפני עצמו.

על נושא הדילוגים במקרא כבר כתבו הרבה, אולם גם מבלי להכנס לכל זה, רק מהכתוב לפנינו בצורה הפשוטה ניתן לחוש את עוצמתו של הספר והדיוקים שבו, שמבלי הסבר נאות נראה לעין הבלתי מתבוננת כדבר מבולבל חס ושלום, וכבר נאמר: 'כי לא דבר רק הוא מכס', כל מי שחושב שרק הוא – מכס הוא, מתוך בורות, כי עם מעט התבוננות בכללי הכתיב המקראי מגלים סדר נפלא ביותר ודיוק שאין כמותו בכל העולם.

כל מה שנראה לכאורה כחוסר סדר לכתוב פעם כן ופעם כך, מתגלה למתבונן בצורה מרהיבה המביאה להתפעמות מיופי התמונה. הדבר דומה לציור בתחילתו שנראה כקשקוש ואספ בליל של צבעים, כאשר רק לבסוף נגלית כוונתו של הצייר ויופי הציור המשתקף.

תופעה מעניינת אנו מוצאים במקרא באיות המלה 'צדיקים'.

התיבה 'צדיק', בלשון יחיד, מופיעה במקרא באופן מלא לעולם⁷².

אולם תיבת 'צדיקים', בלשון רבים, בדרך כלל כתובה מלאה בשני יודין, וכך הוא בחמישים מקומות בדיוק בכל המקרא.⁷³ הרוקח⁷⁴ מציין שבכל ספר תהלים יש ח"י הופעות של תיבת צדיקים, כנגד ח"י ברכות. אבל בנוסף לכך בשני מקומות בודדים נכתבה תיבה זו בכתיב חסר, כשהאות י' הראשונה חסרה, ובשבעה מקומות נוספים נכתבה כשהאות י' השניה חסרה.⁷⁵ אין שום מקום שמופיעה תיבת 'צדקם' ללא האות י' בכלל.

למרבה הפלא, ארבעה מתוך שבעת המקומות החסרים נמצאים בפרשת הפיכת סדום.

וכך נאמר שם:⁷⁶

"אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר האף תספה ולא תשא למקום למען חמשים הצדיקים אשר בקרבה: (כה) חללה לך מעשת פדך הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע חללה לך השפט כל הארץ לא יעשה משפט:

⁷² יש בסך הכל מאה ועשר פעמים 'צדיק' כמנין שנותיו של יוסף, ועוד ל"ו פעמים כשנלוה למילה אותיות השימוש: כמלו"ה. כנגד הו' קצוות, ול"ו צדיקים שיש בכל דור. וכן ל"ו שמות הוי"ה בכל פרשת בראשית, אשרי כל חוכי ל"ו. ראה ברוקח סוף פרשת בראשית.

⁷³ שבעה מהם כולל אותיות שימוש, ו-43 ללא אותיות שימוש.

⁷⁴ בפירושו הסיידור... ולאחר חיפוש נמצא כי יש י"ט הופעות אך שנים מהם באותו פסוק, וכנראה שכוונתו ל"ח פסוקים שבהם מופיעה תיבת צדיקים. ויש לציין שגם בכל התורה בחמשה חומשי תורה יש ח"י פעמים את רצף האותיות של תיבת צדיק. וידוע דוד המלך כתב את חמשת ספרי תהלים כנגד חמשה חומשי תורה.

⁷⁵ חמש פעמים 'צדיקם' ושתי פעמים 'הצדיקים'.

⁷⁶ בראשית יח, כד – כח.

(כו) וַיֹּאמֶר ה' אִם אֶמְצָא בְּסֹדִם חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְנִשְׂאתִי לְכָל הַמָּקוֹם בְּעֵבְרוֹם :
(כז) וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא הוֹאֵלְתִי לְדַבֵּר אֶל אֲדֹנָי וְאֶנְכִי עֹפֵר וְאֶפֶר :
(כח) אוֹלַי יִחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצְּדִיקִים חֲמִשָּׁה הַתְּשֻׁחִית בְּחַמְשָׁה אֶת כָּל הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית אִם אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וְחַמְשָׁה.”

יש לנו כאן שני זוגות של "צדיקים" ו"הצדיקים", שארבעתם בכתוב חסר, ובאותו האופן שחסרה הי' השניה.

נראה שההסבר לכך הוא:

אברהם ידע שצדיקים גמורים בודאי אין למצוא בסדום, ולכן ביקש עבור אלה שהם צדיקים באופן יחסי לאנשי סדום, אפילו שבמקום אחר יחשבו לרשעים.

הוא פונה לקדוש ברוך הוא בשאלה: אולי אין בסדום צדיקים גמורים, אבל לפחות יש חמשים צדיקים, חסרים, בתוך העיר, האם תשא למקום למען חמשים הצדיקים?

הקב"ה משיבו בחיוב: אם אמצא אפילו רק חמשים צדיקים, ואפילו חסרים כדברייך – אשא למקום. שוב פונה אברהם בבקשה: אולי יחסרון חמשים הצדיקים שעליהם דברנו חמשה? והתשובה לא איחרה לבוא: לא אשחית בעבור ארבעים וחמשה.

כאן כבר הקדוש ברוך הוא לא מזכיר עליהם שם של צדיקים.

ממשיך אברהם ומוסיף לבקש עבור ארבעים, שלושים, עשרים ועשרה, וגם הוא כבר אינו מזכיר בלשונו את המילה "צדיקים" בפחות מחמשים.⁷⁷

הוא מבין שאם ישנה קבוצה של לפחות חמישים איש הנוהגים אחרת מאנשי המקום, ניתן אולי לכנותם בשם צדיקים בצורה חסרה, אולם אם יש פחות מכך, ואין אפילו מנין צדיקים בכל עיר, קשה להחיל עליהם את התואר "צדיקים", והוא מסתפק באמירת המספר בלבד מבלי לנקוב שוב ושוב בתואר המפוקפק עבורם של "צדיקים". נראה כי הסיבה לכך משום שבכל המקרא כולו אין יותר מחמשים פעמים שבהם מוזכרת המילה 'צדיקים'.

באופן החסר מצאנו גם ביחזקאל שנאמר:⁷⁸ "ואנשים צדיקים המה ישפטו". ותשובתו בצדו שכן פירשו שם המפרשים,⁷⁹ שמדובר בשרי בכל הנחשבים לצדיקים רק לעומתם. בספר מלכים מופיע כתיב חסר בצורה שונה, שהי' הראשונה חסרה, בפסוק:⁸⁰ "אנשים צדיקים וטבים ממנו".

כאן חסרה האות י' שאחר האות ד', אולם כפי שגם המלה 'וטבים' חסרה, הדבר מתפרש בפסוק עצמו שמדובר באופן יחסי.

עוד שם באופן זה:⁸¹ "ויאמר אל כל העם צדיקים אתם". וגם שם פירושו שאומר להם אתם חושבים את עצמכם צדיקים ממני, והיות ומתייחס לכך שהם צדיקים בעיניהם לכן חסר.

⁷⁷ וכאמור, שאין בכל המקרא יותר מחמישים צדיקים.

⁷⁸ כג, מה. אמנם בשני דפוסים של מקראות גדולות מופיע מלא דמלא.

⁷⁹ ראה שם תרגון יונתן, רש"י רד"ק ו'מצודת דוד'.

⁸⁰ א, ב, לב.

⁸¹ במלכים ב, י, ט.

ומה שבשני המקומות הללו חסרה דוקא האות י' הראשונה, יתכן לבאר משום שהי' הראשונה רומזת על היסוד,⁸² ומדובר כאן על שני צדיקים שנהרגו והצדי"ק אבד כלי חמדתו, שכן במקרה הראשון מדובר על ציווי שלמה לבניהו בן יהוידע לפגוע ביואב על שהרג את אבנר ועמשא שהיו צדיקים ממנו, שכן הם לא שמעו לציווי מפיו של שאול להרוג את אנשי נוב עיר הכהנים, ואילו יואב על ציווי דוד באגרת לבד הלך וגרם לאוריה ליהרג.

ובמקרה השני מדובר בבקשת יהוא להרוג את שבעים בני אחאב, ואומר להם שהם צדיקים בדם בני אחאב, כי כך היה מאת ה' להכחיד את כל זרע אחאב. הרי שבשני המקרים מדובר בצידוק מאשמת רצח. ולכן באה התיבה באופן זה של 'הצדקים' מלשון הצטדקות שיש להם במה להצטדק.

יש עוד שני מקומות שצריך לתת את הדעת מדוע נכתב צדיקים. שניהם בחומש דברים באחד נאמר:⁸³ "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כה' אלהינו בכל קראינו אליו. ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום".

ונראה שהביאור הוא שרצונו לומר היכן ישנו עם שיש לו לפחות חקים ומשפטים מהוגנים, כמו שפירש שם רש"י, כלומר, אינו דורש שיהיו צדיקים במובן המלא אלא לפחות אם היינו מוצאים בחוקי הגויים קורטוב של צדק.

אך לכאורה הפלא הוא על הפסוק האחר בחומש זה⁸⁴ שבו נאמר: "ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים".

ובלשון דומה נאמר בחומש שמות, ושם הוא מלא:⁸⁵ "כי השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים". התרגומים ורש"י מפרשים ש'צדיקים' אינו חוזר על האנשים אלא על הדברים המצודקים, משפטי אמת, כלומר, דין תורה.⁸⁶

ואולם ראב"ע ורשב"ם מפרשים על האנשים.⁸⁷ ואולי נדחוק לומר שאם הפירוש הוא שחוזר על האנשים כנראה שהשחד גורם לסילוף גם אצל צדיקים גמורים,⁸⁸ ובחומש דברים מדובר על הטענות הנאמרות בדין שבכוחו להטות טענות חלשות אך לא טענות מוצקות.

או אפשר לומר בדרך הפוכה, שבחומש שמות מדובר על הדברים המוצדקים שהם דין התורה שדיניה אמת ויציב, אך בחומש דברים מדובר על האנשים שאינם צדיקים לגמרי. ועדיין צריך יישוב.

⁸² ראה זוהר פרשת ויקרא כו, א שתיבת צדיקים משמעה חיבור צדיק וצדק הרומזים ליוסף ורחל שהם מרכבה ליסוד ומלכות. נמצא שאות י' ראשונה יסוד, ואות י' שניה מלכות.

⁸³ בפרק ד' פסוק ח'.

⁸⁴ בפרק טז פסוק יט.

⁸⁵ כג ח.

⁸⁶ כמו שכתב שם ה'שפתי חכמים'.

⁸⁷ ואף שבמקראות גדולות גם בדברים כתוב צדיקים מלא, מכל מקום בחומשים המדויקים אינו כן.

⁸⁸ ועיין במנחת שי שכתב שלכך נכתב צדיקים בתרי יודין שאפילו את הצדיקים הגמורים השוחד יכול לעור.

והנה מאמר מפורש של רבי יוחנן במדרש,⁸⁹ שכל צדיקים שאמרו בסדם צדיקים כתיב. הרי שישנה התייחסות מפורשת לכך בחז"ל ל'צדיקי סדום' החסרים.⁹⁰

רות ותמר מבנות לוט

נאמר במגילת רות:⁹¹ "וַיֹּאכַל בְּעֵז וַיִּשֶׁתּוּ וַיֵּיטֵב לָבוֹ וַיָּבֹא לְשֹׁכֵב בְּקִצָּה הָעֲרֻמָּה וַתָּבֵא בְלֹט וַתִּגְלַח מִן־גְּלָתָיו וַתִּשְׁכַּב". תיבת 'בלט' מזכירה את בת לוט, שגם היא פעלה באופן דומה. וכן המילה 'בקצה הערמה' אותיות המערה. ולפני כן בדברי בעז אליה: "וַיֹּאמֶר לָהּ בְּעֵז לְעֵת הָאֶכֶל גִּשְׁי הֵלֶם וְאָכַלְתְּ מִן הַלֶּחֶם וְטַבְלָת פֶּתַח בַּחֲמֹץ וַתִּשָּׁב מֵצַד הַקּוֹצְרִים וַיִּצְבֹּט לָהּ קָלִי וַתֹּאכַל".⁹² בתיבת: 'וטבלת' – בת לוט.

ישנו מכנה משותף בין מעשיהן של בנות לוט, תמר ורות. בניגוד למקובל שהאיש הוא הכובש ודרכו של איש לחזר אחר אשה, כאן הן פעלו בהיפוך, מיוזמתן, לגילוי אורו של משיח. כמו שבנות לוט משקות את אביהן יין ויוזמות מצידן מגע אתו, כך גם תמר פעלה מיוזמתה לקשר עם יהודה, ורות פעלה בציווי נעמי להתקרב אל בעז בצורה המעוררת השתאות, וכך שלש פעמים רואים ש'תתאה גבר', והיה המעשה בבחינת 'איתערותא דלתתא'.⁹³ נראה שיסוד הדבר נעוץ בכך שבחטא אדם הראשון האשה היתה זו שיזמה להחטיאו, ולכן גם התיקון הכללי העולמי על ידי המשיח צריך לבוא בצורה כזו לתיקון הענין.

הגאולה תבוא על יד איש בן פרצי מזרע ישי בית הלחמי, וכפי שמבואר ב'ספר הליקוטים',⁹⁴ שדוד המלך עליו השלום היה גלגול אדם הראשון ולכן אמר 'מזמור שיר ליום השבת', כי מזמור זה אמרו אדם הראשון. ואמר דוד על אדם הראשון 'כי שמחתני ה' בפעליך', הוא אדם הראשון, יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, שנתן לו ע' שנה שאם לא כן לא היו לו חיים כלל, ולא יצא דוד לעולם, עד שבא עובד, ותיקן 'לעבודה ולשמרה' שנאמר לאדם הראשון, ולכן נקרא עובד. ותחת מה שנאמר לו 'בזעת אפך תאכל לחם', לכן נקרא 'ישי בית הלחמי'.⁹⁵ כל זה בנוסף לדרך החתחתים של המשיח הבא מהרבה איסורים לכאורה שהותרו כפי שכבר הארכנו בזה ב'שם ונשמה', והמתבונן בדבר היטב יראה שמי שמביא לנו כמו ידיו את המשיח הוא השטן בכבודו ובעצמו שכל הזמן דואג ופועל לעיכובו. אחת הדוגמאות לכך המעשה שהכשיל את דוד בבת שבע, שהיתה חופפת ראשה מאחורי כוורת, ובא השטן ונראה לו לדוד כציפור, זרק בה חץ ונשברה הכוורת, ונתגלתה לדוד. הרי שהפעולה שעשה להכשילו היא קירבה את נישואי דוד לבת שבע מהם עמדה כל השושלת.⁹⁶

⁸⁹ בכראשית רבה מט, ט.

⁹⁰ וכתב שם בהערות למדרש: וצריך עיון, שהרי כל צדיקים שבתורה חסרים חוץ מהפסוק שמות (כג, ח) ויסלף דברי צדיקים, כדאיתא ב'מדרש חסרות ויתרות' פרשת משפטים אות ע' (נדפס בספר 'בתי מדרשות' ח"ב עמוד רסא) עיין שם, ובהערות המוציא לאור רש"א ורטהיימר. ויש ליישב פשוט שהכוונה במקרא ולא בתורה.

⁹¹ רות ג, ז.

⁹² רות ב, יד.

⁹³ ראה זוהר פרשת וישב קפח, ב של תמר ורות יש מכנה משותף שמתו בעליהם והתעוררו מצידם ליבוים.

⁹⁴ פרשת האזינו.

⁹⁵ שמואל א טז, א.

⁹⁶ ראה סנהדרין קז, א. ועיין עוד ב'אם המלך' לגרי"ח בתחילת רות, שביאר שלכן ה' סיבב את לקיחת רות על ידי שהיה רעב ושנמנעו מן הצדקה, כדי שלא יתקנאו החיצונים, ויחשבו שלקיחת רות לישראל לא תצמיח פרי טוב. וכן בענין אברהם שיצא מתרח שהיה עובד עבודה זרה ובא על אשתו בעת נדתה, וכן ענין ישי שבא על אשתו כשחשב שזו שפחתו, וכמבואר בשער הגלגולים הקדמה לח וטו. ובוזה ביאר את הפסוק 'ערב עבדך לטוב אל יעשקוני זדים' ערב אותיות רעב, שסיבב ה' לטובתו כדי שלא יעשקוהו זדים.

פרשת וירא היא הפרשה הרביעית מתחילת התורה, שהפרשה הראשונה פרשת בראשית עוסקת באדם הראשון, והשניה בנח, שהיה עשרה דורות אחריו, והשלישית באברהם שגם הוא היה עשרה דורות אחריו, והרביעית ביצחק בנו שממנו נולד יעקב הנקרא ישראל, והוא ראשית התהוות עם ישראל.

יש בה קמז פסוקים והסימן: אמנון וכן: לפלוא, וכן: יחזקיהו⁹⁷. והוא יוצא כן בחשבון רק עם הכולל. ובכל אופן הביאו את שמו, כמו שהזכירוהו בפרשת בראשית, שבה קמ"ו פסוקים ועולה בדיוק בגימטריה של שמו, משום ששמו מסמל חזק, והקדוש ברוך הוא חשב לעשותו משיח שהוא בסוף ותכלית הבריאה.

חוד חידה

א. מנין ללשון נוטריקון מן התורה?

אמר רב יוחנן, משום רבי יוסי בן זמרא, מנין ללשון נוטריקון מן התורה? שפאמר⁹⁸: "כי אב הַמוֹן גוֹיִם נְתִיף". "אב" - נְתִיף לְאוֹמוֹת. "בְּחוֹר" - נְתִיף בְּאוֹמוֹת. "הַמוֹן חָבִיב" - נְתִיף בְּאוֹמוֹת. "מְלֵךְ" - נְתִיף לְאוֹמוֹת. "נְתִיף" - נְתִיף בְּאוֹמוֹת. "נְאֻמָּן" - נְתִיף לְאוֹמוֹת.⁹⁹

ב. כמה דיינים היו בסדום, ומה שמותיהם?

בתלמוד¹⁰⁰ כתוב: אַרְבַּעַה דֵּי־יְנִי הָיוּ בְּסֻדּוֹם, שְׁקָרְאֵי, וְשְׁקָרְרָאֵי, וְזִיפֵי, וּמְצֵלֵי דֵּינָא.¹⁰¹

⁹⁷ במחברת התיג'אן כתוב שיש 140 פסוקים כמנין שם יחזקיהו. וצריך עיון.
⁹⁸ בפרשה הקודמת פרשת לך לך (בראשית יז, ה): "וְיָלֵא יַקְרָא עוֹד אֶת שְׁמֵךְ אַבְרָם וְהָיָה שְׁמֵךְ אַבְרָהָם כִּי אַב הַמוֹן גוֹיִם נְתִיף".

⁹⁹ שבת קה, א. ושם בהמשך: רבי יוחנן דידיה אמר, "אֲנִכִּי", נוטריקון, אֲנָא נְפִשִׁי פְּתִיבָת יְהִיבָת. רבֵּן אֲמַרִי, אֲמִירָה נְעִימָה פְּתִיבָה יְהִיבָה. איכא דְאֲמַרִי, "אֲנִכִּי", לְמַפְרַע - יְהִיבָה פְּתִיבָה נְאֻמָּנִי אֲמַרִיָּה. דְּבִי רַבִּי נְתָן אֲמַרִי (במדבר כב) "כִּי יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנִגְדִי", וְרָאָה וְרָאָתָה נְטָתָה. דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל תְּנָא, (ויקרא ב) "כְּרָמְל" - פֶּר מְלֵא. רב אחא בר יעקב אָמַר, (מלכים א ב) "קָלְלָה נְמַרְצָת", נוטריקון - נוֹאֲף הוּא, מוֹאֲבֵי הוּא, רוֹצֵחַ הוּא, צוֹרֵר הוּא, תוֹעֵבָה הוּא.

רב נחמן בר יצחק אָמַר, (בראשית מד) "מָה נִדְבָר וּמָה נְצַטְדֵק. נְכוֹנִים אֲנַחְנוּ, צְדִיקִים אֲנַחְנוּ, טְהוֹרִים אֲנַחְנוּ, דְּכִיִּים אֲנַחְנוּ, קְדוֹשִׁים אֲנַחְנוּ.

וכתב שם מהרש"א: כי אותיות אלפא ביתא הם יסודות אל התורה, והם כערך היסודות הפשוטים אל המורכבים מהם, שהרי מן האותיות נעשו המילות, ולפיכך שוה הוא הרכבת המילות בתורה אל הרכבת המורכבים מן היסודות הפשוטות. ולפיכך כמו שתמצא גם כן שכמה דברים הם במורכב אחד, וכל אחד דבר בפני עצמו, כי האדם מורכב מעצמות ובשר ודם וכל אחד דבר בפני עצמו, וכך תמצא בתורה לשון נוטריקון ששם אחד הוא מתחלק לכמה דברים מחולקים.

ובפרט כאשר הדברים האלו כלם שייכים זה לזה כמו אב המון שנחלק התיבה לחלקים והם ששה דברים אשר נתן ה' יתברך לאברהם. ואלו ששה דברים יש לך להבין מאוד, כי ראוי שיהיה לאברהם שש מעלות, וכאשר תבין מדת אברהם אשר בזכותו נברא שמים וארץ וד' רוחות והם שש קצוות, כמו שאמרו (בראשית רבה יב) 'אלה תולדת שמים וארץ בהבראם' - בזכות אברהם נברא הכל, ומפני זה היה לו שש מעלות. והבן מה שדרשו על אב המון שש דברים, כי היה ראש והתחלה אל שש קצוות, ולפיכך דרשו כי בזה שכתב אב המון יש בו ששה דברים".

¹⁰⁰ סנהדרין קט, ב.

¹⁰¹ פירש מהרש"א: כי האוהבים ממון מאוד אין להם משפט יושר ויוצאים מן היושר ואין המשפט בכל דבר. וכל זה גורם להם אהבת הממון עד שאין להם אמת כלל, כמו שאמרנו כי העשירים הם אלמים בעלי זרוע לכך עשו

ובמדרש¹⁰² כתוב שהיו חמשה ראשי דיינים, קץ שקר, ורב שקר, רב מסטידין, רב נבל, וקלא פנדר, לוט היה ארכי הדיינים שבכולן. ומסתבר שהיה זה שם התואר שלהם על שם מעשיהם.

יש ללמוד במדרשים על מעשיהם של אנשי סדום מנהגם והליכותם כדי להבין עד כמה יכול להתעוות השכל האנושי הרוצה רק בטובת עצמו ללא כל התחשבות בצרכי הכלל. חוקיהם נראים לכאורה אבסורדיים ומופרכים מצד עצמם לגמרי, ואולם יש להבין את החשיבה וההגיון שבצל החוקים הללו.

לעתים ישנה תחושה כבדה כשומעים על משפטים ביחסי יהודים וערבים בארץ, או היחס לחיי המשפחה תקינים מול חופש הפרט, ורואים שלא לחינם אמר הנביא:¹⁰³ "לולי ה' צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שְׂרִיד כְּמַעַט כְּסֹדֶם הָיִינוּ לְעַמָּה דְמִינוּ".

כשישראל יורדים, הם יורדים עד עפר, וכשפונים למשפטים בל ידעום, ומחקים את חוקי הגויים ועוזבים מקור מיים חיים לחצוב בורות נשברים, ולא מאמינים בקדושת הנישואין ובשאר ערכים, יכולים להגיע לחיות כבעלי חיים בצורה מופקרת ללא כל התחייבויות, ולהסיר כל צלם אנוש מהאדם במעשים נוראים ללא כל נקיפת מצפון, ודי למבין.

מקאם השבת

בשבת פרשת וירא רגילים לשורר במקאם נאווה, על שם ביקור המלאכים 'נאווה קודש'.

דיינים אלו. ועוד כי אנשי סדום בשביל שהיו מתרחקים מן מדת החסד והטוב, שלא היו רק רעים וחטאים, וכל דין בעולם אף שהוא דין מכל מקום הוא טוב גם כן להעמיד הקבוץ בין האנשים, והדין מביא שלום לעולם. ואלו הרשעים מפני שלא היה בהם טוב כלל כאשר לא היו גומלים חסד, ולכך בדין שלהם לא היה שום צד טוב. כי דבר זה, דהיינו התרחקות מן גמילות חסד שהוא טוב, גורם דבר זה הדין הרע המגונה כמו שהיה באנשי סדום בכל משפטיהם ודיניהם.

ולכך אמר ד' דיינים היו בסדום, כי נקרא משקר כאשר אין לו אמונה במשא ומתן ובכל מעשיו אשר הוא עושה, ויקרא שקרוראי כאשר משקר בדברים וזה עצם השקר. ולפיכך זכר כאן שקראי שקרוראי כי שני מיני שקרים הם, האחד הוא שקר במעשים ואיש כמו זה אינו מדקדק שיצא הדין במשפט אמת, והשני הוא שקרן בדברים ואומר שכך הוא דבר זה והוא שקר, וזהו יותר שקר מן הראשון שהוא שקר בעצם ולכך נקרא שקרוראי, ומכל שכן כי איש כזה אינו חפץ לעשות משפט אמת כלל. השלישי זייפי וזה זייפי כנגד החנופה שמחניפין במשפט לבני אדם, והרביעי מצלי דינא שהוא מכויין להטות המשפט. הרי לך ארבעה דברים אשר הם ארבע אבות נזיקין בדין, האחד המשקר במעשים ואין האמונה אצלו ובודאי אין חפץ לעשות משפט אמת, והמשקר בדבריו כ"ש שאינו חפץ במשפט...

ואמר כי הראשון נקרא שקראי ויותר מזה שקרוראי מה שהוא נקרא בשם כך והרי"ש היא כפולה שהיה משקר במעשים, כי הראשון שהוא משקר בדבור בלבד ואין זה כמו מי שהוא משקר במעשים שאומר לאחר הלוני כן וכך ואשלם לך תוך ג' ימים ולא שלם, והנה זה היה משקר במעשים והוא יותר מן השקר בדברים בעלמא, ולכך נקרא שקרוראי כי הכפל מורה על שקר יותר. ואחר כך זייפי שעושה דברי זיוף לכתוב שטרות מזויפים, ובודאי דבר זה יותר ממי שהוא משקר במעשים. ואחר כך ומצלי דינא שנוטה הדין אחר השקר, וזה יותר מהכל כי המשפט הוא לאלקים ולפיכך המשקר בדין הוא יותר ממי שכותב שטר שהוא זיוף. ויש לפרש גם כן כי כל אלו הם בדין וכו', עיין שם.

¹⁰² בראשית רבה פרשה נ, ג.

ובסנהדרין צח, ב: אמר רב גידל אמר רב עתידין, ישראל דאכלי שני משיח. אמר רב יוסף, פשיטא, ואלא מאן אכיל להו, חילק ובילק אכלי להו? לאפוקי מדרבי הילל, דאמר אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיהו.

ופירש שם רש"י בלשון אחר, חילק ובילק - ב' דייני סדום שהיו שמותיהן כך.

וכתב שם מהרש"א: וכן הוא בערוך בערך חילק, ועל שם מעשיהם הרעים נקראו בשמות אלו, דכהאי גוונא אמרינן לקמן בפרקין ד' דייני הוו בסדום שקראי וכו' על שם מעשיהם הרעים. ואפשר דנקט הנהו דייני סדום על פי מה שאמרו לקמן, רעים וחטאים רעים בעולם הזה וחטאים לעולם הבא, ואם כן לא אכלי שני משיח.

¹⁰³ ישעיה א, ט.

אפשר לומר קטעי תפילה בנגינת השיר המתאים לפסח ולכל השנה, 'בנה לי זבול משכני', שבו הבית האחרון קולע לפרשה: 'לא תשיב את פני ריקם, ענר אשכול לקחו חלקם'. (בשיר ושבחה השלם עמוד 418).

וכן השיר 'נורא אל נורא' שבו נזכר 'גזע אברהם נצר תפארה'. (שם עמוד 419).

אפשר לשיר בשבת זו שירים הקשורים למצות המילה של אברהם ולעקידת יצחק על הר המוריה. כמו למשל את שירו המרגש של הרב הוטנר זצ"ל,¹⁰⁴ 'בלבבי משכן אבנה להדר כבודו, ובמשכן מזבח אשים לקרני הודו, ולנר תמיד אקח לו את אש העקדה, ולקרבן אקריב לו את נפשי היחידה'. (עמוד 644).

¹⁰⁴ רבי יצחק הוטנר - (אדר ה'תרס"ו, ורשה, פולין - כ' בכסלו ה'תשמ"א, הר הזיתים) תלמיד הסבא מסלבודקא, ראש ישיבת רבינו חיים ברלין, נשיא 'מכון ירושלים', ומחבר הספרים 'פחד יצחק', רבם של הרב יונתן דייויד, מו"ר הרב משה שפירא, ומו"ר הרב דב שוורצמן, ראש ישיבת 'בית התלמוד', ועמו הקים את הישיבה. שירו על בסיס השורה "בתוך לבי משכן אבנה לזיוו, קרבן תקריב לו נפשי היחידה", מתוך 'ספר חרדים' לרבי אלעזר אזכרי. יש הגורסים בשיר 'ולנר תמיד אקח לי', אבל כנראה המדקדק רבי אליהו לוי שליט"א, הבין שכן מדויק יותר.